

Nationale mindretalsforhold i Europa:

Begreber, definition & empiriske eksempler

Af Jørgen Kühl.

Som følge af de politiske omvæltninger i slutningen af 1900-tallet er de nationale mindretal igen blevet synlige i Europa. De er blevet konkrete størrelser, som er kommet i både offentlighedens og politikens søgelys. De nationale bevægelser, der i første omgang var nationernes forsøg på at opnå suverænitet og uafhængighed fra de kommunistiske regimer, blev hurtigt suppleret af de nationale mindretals stræben efter anerkendelse og selvstyre.

Nedenfor vil emnet nationale minoriteter som europæisk fænomen blive introduceret ved en række definitionselementer, der ved hjælp af konkrete eksempler skal illustrere, at mindretal – og dermed fænomenet nationale minoriteter - er sammensatte og komplekse størrelser. Endvidere gives der et bud på, hvor mange mindretal, der i dag findes i Europa. Minoriteter skal i en international sammenhæng ses som led i konstellationer, som foruden mindretallene omfatter staterne, evt. ”kin-states” (eller ”hjemlande”/tilhørsstater) samt ”kin-communities” (dvs. beslægtede fællesskaber). Endelig skitseres fænomenet nationale mindretal inden for rammerne af konflikt og samarbejde i Europa.

Hvad er et mindretal?

Et nationalt mindretal defineres ved både objektive og subjektive kriterier. De *objektive kriterier* omfatter sprog, kultur, traditioner, historie samt i nogle tilfælde religion. På disse punkter adskiller mindretallet sig fra flertalsbefolkningen hhv. andre mindretal. De *subjektive kriterier* bygger på en aktiv selvidentifikation med mindretallet. Dette definerer den nationale/etniske bevidsthed og danner følgelig grundlaget for etniciteten.

De objektive kriterier opfattes hyppigt som de mest centrale. Som regel knyttes sprog og identitet sammen, så et mindretal registreres og ”måles” ved dets sprog. Helt så enkel er virkeligheden dog ikke. I en lang række konkrete tilfælde er der nemlig ikke forskel på det sproglige område mellem mindretal og flertal. Store dele af mange mindretal taler flertallets sprog. Dette skyldes såvel tvungen som frivillig sproglig assimilation. Dette medfører imidlertid ikke i sig selv, at

mindretallene ophører med at eksistere. Således kan et sprogligt assimileret mindretal stadig adskille sig fra flertalsbefolkningen i kraft af en særegen kultur, religion eller traditioner. I nogle sammenhæng er sproget afgørende, i andre er det reelt uden betydning. Således er de nationale skillelinjer i Nordirland især betinget af religiøse forskelle. Sproglige forskelle er marginale, selv om der faktisk findes et gælisksproget mindretal i området. Skotland er en politisk og historisk defineret nation, hvor etnisk-sproglige forhold blot har perifer vægt. I Wales defineres den walisiske minoritet derimod overvejende på grundlag af det walisiske sprog. Hos mange mindretal spiller sproget som objektivt kriterium en central rolle, selv om langt fra alle mindretalsmedlemmer taler eller forstår det. Som sådan kan sproget have en symbolsk betydning og reelt tjene som abstrakt referenceramme, mens det ikke har nogen dominerende konkret funktion i hverdagen.

De subjektive kriterier må ved en kritisk betragtning prioriteres højere end objektive forhold. Der findes grupper med eget sprog, kultur, historie osv, men som ikke desto mindre definerer sig selv som del af statsnationen. Det gælder for størstedelen af regionalsprogene i Frankrig. Der findes andre grupper, som kun kan demonstrere marginale forskelle på det objektive område, men hvor nogle repræsentanter ikke desto mindre hævder at besidde en selvstændig etnisk bevidsthed, der er klart forskellig fra flertallets. Et eksempel kunne med forbehold være schlesierne i Polen og i Tjekkiet. Tilsvarende kendes fra dele af nogle vesteuropæiske minoritetsgrupper. I et tredje tilfælde findes der eksempler på grupper, der er fælles om entydige objektive karakteristika, men hvor én del af gruppen benægter enhver form for separat etnisk bevidsthed, mens en anden definerer sig selv som mindretal. Dette er tilfældet hos nordfriserne i Tyskland.

Tilhørsforholdet til et mindretal er i princippet individuelt bestemt og opstår som følge af bevidste eller ubevidste *valg*. Den enkelte identificerer sig med mindretallet – og såfremt dette kollektiv accepterer valget, så bliver man medlem af gruppen. *Selvidentifikationen* er det centrale element. Et mindretal opstår, når en gruppe mennesker identificerer sig med det. Det forsvinder i samme øjeblik, dets medlemmer beslutter sig for at identificere sig med en anden nationalitet.

Reelt ignoreres de subjektive forhold dog af især totalitære regimer, der *tilskriver* hhv. tillægger en gruppe mennesker et kulturelt, etnisk eller nationalt tilhørsforhold, selv om de identificerer sig med flertallet. Det var tilfældet i det nazistiske Tyskland, da regimet med den såkaldte racelovgivning definerede jøderne og dermed frakendte assimilerede og konverterede jøder deres etnicitet – for

dernæst at udsætte dem for diskrimination, forfølgelser, pogromer, straf, deportation og folkedrab. Som sådan er selvidentifikationen et generelt princip, som dog ikke anerkendes som universelt princip. Endvidere findes der grænser for selvidentifikationen. I Sovjet kunne børn af forældre med forskellig nationalitet således som regel blot vælge mellem disse to – eller at identificere sig som sovjetmenneske.

Nationalister er tilbøjelige til at definere det nationale tilhørsforhold ud fra *racistiske og biologiske* begreber. De hævder, at nationaliteten er forudbestemt, og at den gives biologisk i arv. Dette genetiske nationalitetsbegreb bygger på en afstamningstanke. Samtidig trives forestillingen især i Øst- og Sydøsteuropa, hvor en række mindretal definerer sig selv ud fra ”kalds”-funktioner og objektive forhold. I de jugoslaviske opløsningskrige blev det genetiske nationalitetsbegreb instrumentaliseret. Det førte til serbiske soldaters systematiske voldtægter på muslimske og albanske kvinder for dels at ”nedbryde” disse nationer, dels at producere ”serbiske” børn. I mange tilfælde har mødrene valgt at abortere eller bortadoptere disse uskyldige nyfødte. Naturligvis bygger disse forestillinger på fejlagtige begreber. Nationaliteten er et *kulturelt* produkt. Det skyldes valg og prægning, som igen bygger på forestillinger om det nationale. Det nationale tilhørsforhold opstår i vores hoveder, ikke i en diffus arvemasse. Biologiske forhold er komplet ligegyldige og betydningsløse for nationaliteten. De hører hjemme i et racistisk og dermed uvidenskabeligt univers. Ikke desto mindre har netop disse forestillinger resulteret i blodige konflikter, fordi de findes og trives hos mange.

Et mindretal er som regel en *numerisk minoritet*. Dvs. at mindretallet normalt max. udgør 50% minus 1 af et lands befolkning. Der findes imidlertid undtagelser. Dette betinges af, at nationale mindretal til hver en tid må være *ikke-dominerende*. Numeriske mindretal, der politisk, socialt, økonomisk og militært er dominerende i et givet samfund, udgør ingen nationale mindretal. De hvide i Sydafrika blev først et mindretal, da de ikke længere var politisk dominerende. I Kosovo var albanerne mindretal frem til NATOs bombekrig mod Jugoslavien, selv om albanerne udgjorde ca. 90% af befolkningen i Kosovo. Som følge af den internationale besættelse af Kosovo blev de hidtil dominerende serbere til mindretal, og albanerne kom til at dominere. Flertals-mindretals-relationen er således et spørgsmål om magt og dominans. Denne relation er kontekst-bestemt.

Under normale omstændigheder vil et nationalt mindretal netop være i mindretal. Der findes ingen klare kriterier for, hvor stort et mindretal mindst skal være for at kunne opnå anerkendelse. I nogle lande såsom Ungarn findes der en kombination af en minimumsnorm på 1000 personer og en de facto anerkendelse af grupper, der som armenerne blot består af 37 personer, som identificeres som sådan, selv om det officielle Ungarn skønner, at armenernes reelle størrelsesorden er ca. 3.500-10.000 personer. En folkeretlig tilgang vil nå til den erkendelse, at et mindretal blot skal være større end én person. Reelt vil der være tale om mindst et par hundrede; men dette er ikke noget krav i sig selv. Det er dog indlysende, at mindretal med få medlemmer næppe vil have nogen større mulighed for at opretholde en velfungerende ramme omkring en mindretalskultur og –sprog.

De fleste stater har fastslået, at de kun anerkender mindretal som nationale mindretal, såfremt de er *statsborgere* i det pågældende land. Dette indgår f.eks. i såvel Danmarks som Tysklands definitioner af nationale mindretal. Denne afgrænsning er blevet foretaget for at undgå, at indvandrere og migrant-befolkninger vil kunne gøre krav gældende om anerkendelse. Alligevel er virkeligheden noget mere kompleks. I det danske mindretal i Sydslesvig findes der således et ganske stort antal ikke-tyske statsborgere, som ikke desto mindre er en del af det danske mindretal. I juridisk henseende er disse ikke-tyske statsborgere i det danske mindretal dog ikke omfattet af de mindretalsrettighedserklæringer, der gælder for mindretallet. Reelt betyder det intet, og der gøres ingen principielle forskelle mellem tyske og ikke-tyske statsborgere i det danske mindretal. Det gøres der til gengæld mellem tyske og ikke-tyske sigøjnere.

Selv om det i en international sammenhæng anerkendes, at det er de enkelte staters suveræne afgørelse at *udpege* mindretal inden for deres grænser, er der i praksis ganske store forskelle. I Estlands og Letlands tilfælde taler omverdenen om et russisk nationalt mindretal, mens regeringerne i de to lande kun anerkender estiske hhv. lettiske statsborgere som sådan, mens resten er udlændinge. Derimod er der ingen stater, der officielt taler om mindretal i Frankrig.

Nogle europæiske lande såsom Frankrig og Grækenland afviser nemlig kategorisk, at der findes mindretal inden for deres grænser. Grækenland accepterer kun religiøse minoriteter, mens Frankrig helt afviser at anerkende bretonerne, korsikanerne, baskerne eller katalanerne som mindretalsgruppe. Ifølge den franske stats selvforståelse udgør Frankrig én udelelig nation. I Frankrig lever kun franskmænd. Ville Paris anerkende flamsksprogede i Calais-området eller

tysksprogede i Lorraine som minoritet, så ville dette rokke afgørende ved den nationale selvforståelse. Derfor har det franske forfatningsråd i 1999 afvist, at det franske parlament kan ratificere den europæiske sprogpagt for regionale og mindretalsprog, da en sådan formel anerkendelse ville være i strid med forfatningens ånd og ord. Dette ændrer dog intet ved, at der *de facto* findes mindretal i Frankrig. Det ændrer heller intet ved, at det efterhånden er blevet muligt at tilbyde undervisning på de regionale sprog i skolerne. I år 2000 blev der endog grundlagt en TV-station: TV Breizh, der udelukkende henvender sig til den bretonske befolkning på bretonsk. Selv om Frankrig således ikke anerkender mindretal, betyder det ikke i sig selv, at det er umuligt for mindretallene at pleje deres eget sprog og kultur.

Alligevel må det fremhæves, at nationale mindretals eksistens til dels betinges af, at de *anerkendes* som mindretal. De kan kun gøre sig forhåbninger om gode vilkår, såfremt enten den stat, de lever i, andre stater eller det internationale samfund anerkender dem som mindretal. Dette vil til tider ske på trods af protester fra den stat, mindretallene lever i. Således kan det internationale samfund anerkende en befolkningsgruppe som nationalt mindretal, mens den stat, gruppen lever i, nægter en sådan anerkendelse og i stedet taler om en regional gruppe eller om immigranter. Tilsvarende må det konstateres, at en mindretalsgruppe må kunne identificeres som mindretal, der er grundlæggende forskellige fra andre befolkningsgrupper. Det er ikke tilstrækkeligt at hævde en særegen regional kultur, dialekt og historie, hvis der ikke samtidig er tale om en etnisk eller national bevidsthed, der for gruppen som helhed er forskellig fra andre grupper. I øvrigt sker det navnlig i Central- og Østeuropa, at myndighederne anerkender mindretal, som reelt ikke er det hhv. er dele af større mindretalsgrupper. Heri ligger mindre en hengiven interesse for mindretalsforhold end klare statspolitiske del-og-hersk-overvejelser samt udenrigspolitiske interesser.

Undertiden kan det være vanskeligt at skelne mellem nationale mindretal på den ene og *regionalistiske bevægelser* på den anden side. Det vil hyppigt være et fortolknings- og udlægningssspørgsmål. Nogle gange kan man endog inden for én og samme kulturelle og sproglige gruppe med identiske objektive kriterier finde både regional- og mindretalsbevægelser. I hvert tilfælde betinges en kategorisering af etniciteten. Når en gruppe mennesker definerer sig selv som mindretal, er de et mindretal. Som regel vil de tilstræbe, at denne identifikation legitimeres ved hhv. følges op af tilegnelsen af objektive kendetegn. Når derimod en anden gruppe mennesker definerer sig selv som regional bevægelse med egne objektive kriterier, men samtidig identificerer sig med

den dominerende nation i staten, så er der ikke tale om noget mindretal. Især i Vesteuropa kan det være vanskeligt at foretage nogen klar sondring. I nogle sammenhæng definerer grupper sig som mindretal, i andre som regionalbevægelse. Nationalisme og regionalisme er vanskelige at adskille i praksis. Således har de keltiske cornwallisere både optrådt i traditionel mindretalssammenhæng og i forbindelse med engelske regionaliststrømninger.

Mindretal er *dynamiske* størrelser. De er ikke defineret én gang for altid. Selv om mindretalsgrupper fremstår som stabile og klart afgrænsede størrelser, er det langt fra altid tilfældet. Mindretal er heterogene størrelser, der er sammensat af mange forskellige interesser. For de fleste medlemmer af et mindretal er der tale om et fast og varigt tilhørsforhold. For andre medlemmer vil der til gengæld kunne være tale om et *situations-, relations- og kontekstbestemt* tilhørsforhold. Reelt vil forskellene mellem mindretal og flertal (eller andre mindretal) til dels være diffus.

Hvor mange mindretal findes der i Europa?

Mindretal er således mange ting. Det er vanskeligt præcist at fastslå, hvad et mindretal er. De ovenfor anførte indikatorer udgør ingen facitliste, men er et forsøg på en systematisk beskrivelse. Derfor er det også vanskeligt at bestemme, hvor mange mindretal der findes i Europa. Igen vil det være definitionen og konteksten, det kommer an på. Om definitionen hersker der uenighed. Konteksten er relativ. Derfor kan der heller ikke gives noget endeligt og fyldestgørende svar.

I en ny systematisk håndbog over ”folkegrupper” i Europa har to østrigsk-tyrolske forfattere i foråret 2000 aftrykt en fortegnelse over mindretal og etniske grupper i Europa. De når frem til i alt 307 europæiske ”folkegrupper”, der i alt tæller mindst 103 millioner mennesker eller godt en syvendedel af Europas samlede befolkning. Disse mindretal lever i 36 europæiske stater. (Europarådet tæller i foråret 2008 i alt 47 stater). Selv denne præcise opgørelse må imidlertid tages som et skøn frem for en autoritativ kilde. Det viser sig nemlig, at nogle kulturelle grupper er anført som mindretal, selv om det kan betvivles, om de nu vitterligt opfatter sig selv som mindretal. Således kan occitanerne grundet sprog og kultur henregnes til mindretallene, men de kan med lige så stor ret betegnes som regional kulturel gruppe, der primært er franksmænd. I de nordiske lande bliver opgørelserne tilsvarende mangelfulde: Grønlændere og færinges defineres som mindretal i Danmark. Derimod anføres hverken romani, skogfinner eller jøder som mindretal i Norge. Dette

illustrerer, hvor vanskeligt det er at finde frem til en komplet fortegnelse. Den vil uvægerligt blive påvirket af valg og fravalg. Slutresultatet vil nødvendigvis altid skulle nærlæses med kritiske øjne.

Billedet bliver tilmed endnu mere sammensat af, at selv nationale grupper, der er forskellige fra flertallet i ét land, ikke nødvendigvis udgør ét mindretal. Således kan det hævdes, at tyskerne i Ungarn udgør forskellige mindretal, da f.eks. forskellene mellem tyskerne i hhv. Vestungarn, Budapest og Pécs-området både historisk, kulturelt og til dels også sprogligt er så klare, at der ikke uden krumspring kan tales om én etnisk gruppe. I Rumænien fandtes der traditionelt 10 tyske mindretal samt mindst 3 ungarske befolkningsgrupper. I Italien findes der forskellige fransk-provencalske og albanske mindretal. I Norge findes der forskellige finsksprogede mindretal.

Det er således ikke muligt at fastslå et endeligt antal mindretal. I Vesteuropa drejer det sig formentlig om op imod 70 forskellige grupper. Inden for EU regnes der med 41 forskellige mindretalssprog, som igen udgør en del flere mindretal. Alene i Italien findes der 14 forskellige mindretal. I Østeuropa er tallet betydeligt større. Det gælder ikke mindst de europæiske dele af det tidligere Sovjetunionen, hvor der alene i Rusland kan regnes med et sted mellem 120 og 150 forskellige nationale grupper. I Ungarn findes der pt. 13 grupper, der er anerkendte som nationale mindretal. Desuden kan nogle af mindretallene opdeles i separate minoriteter. Det er således næppe forkert at hævde, at det samlede antal nationale og etniske mindretal i Europa i dag er i størrelsesordenen 300-400 grupper. Noget præcist antal vil næppe nogensinde kunne fastslås. Endelig er det langt fra sikkert, at alle disse grupper til hver en tid og i enhver sammenhæng vil definere sig selv som mindretal.

Terrorialitet og kulturlandskaber

Nationale mindretal og flertal vil altid være størrelser, der relaterer sig til et bestemt *territorium*. Man er mindre- eller flertal i og inden for én afgrænset stat. I mange tilfælde vil mindretallene kun leve i dele af pågældende stat. Således findes de danske sydslesvigere kun i Slesvig-Holsten – primært i Sydslesvig. Det er meningsløst at tale om noget dansk mindretal Bayern, selv om der måtte bo etniske danskere i denne delstat. Det gælder også for Oldenburg i Niedersachsen, selv om området historisk en overgang hørte ind under den danske krone. Med andre ord er det danske mindretal *regionalt* defineret. Dette er også tilfældet for mindretal, der lever i flere stater, men i et

sammenhængende territorium, der blot deles af statsgrænser. Det er tilfældet for katalanere og baskere i Frankrig og Spanien, der relaterer sig selv til historiske regioner.

Denne type mindretal vil samtidig forholde sig til et *kulturlandskab*. Mindretallene tager udgangspunkt i en fysisk verden, som de er fælles om med flertallet eller andre mindretal, men som ikke desto mindre har central betydning for den nationale identitet. Etniciteten er ganske vist en abstrakt størrelse, men den relaterer sig som regel til et konkret område eller rum (space). Det gælder for så vidt også for mindretal, der lever i forskellige regioner – såsom sorberne i hhv. Brandenburg og Sachsen i det tidligere Østtyskland. Imellem disse såkaldte ”oberlausitzer” og ”unterlausitzer” sorbere ligger et landområde, der i dag er tysk. Sorberne relaterer sig primært til de områder, de i dag lever i; men samtidig hylder de en forestilling om et oprindeligt sorbisk område. Dette ”oprindelige” område udgør kulturlandskabet med forhistoriske og historiske minder, bygninger, symboler etc.

Et mindretal kan således relatere sig til såvel et samtidigt som et historisk kulturlandskab. Dette kulturlandskab vil som udgangspunkt være det nutidige, men vil samtidig kunne omfatte historiske områder, hvor der findes spor af tidligere eller oprindelige kulturelle aktiviteter. Disse historiske kulturlandskaber vil hos nogle mindretal indgå i politiske målsætninger og konkrete kulturelle aktiviteter. Kulturlandskabet og historiske forhold vil kunne bruges som argumentation for fremadrettede ambitioner og konkret handling. Dette vil hyppigt føre til fremstillingen af landkort, der opererer med stednavne og etniske grænser i fortid og nutid. Disse landkort over ”storriger” er samtidig udtryk for forsøg på at indtegne og definere referencerammer for mindretallenes identitet.

Da udgangspunktet er historiske forhold, som hyppigt vil bygge på rudimentære spor og megen forestillingskraft, vil sådanne virtuelle etniske kulturlandskaber let komme til at kollidere med andre nationale gruppers forestillinger. Det gør sig ikke mindst gældende i Makedoniens tilfælde, hvor nationalistiske makedonere opererer med grænser for den makedonske nationalitet, som klart kolliderer med græske, bulgarske, serbiske og albanske forestillinger. Tilsvarende gælder for den nationale symbolbrug, hvor Grækenland kategorisk har afvist at anerkende Makedonien som Makedonien, fordi Grækenland legitimeret af sin oldtidshistorie har taget monopol på begrebet og symboler og frygter for mulige irredentistiske følger. Derfor findes Makedonien i en international sammenhæng kun som FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia). I april 2008

forhindrede Grækenland ud fra samme argumentation, at Makedonien kunne optages i NATO, førend navnestriden er bilagt. Grækenland benægter desuden eksistensen af et makedonsk mindretal, selv om makedonerne selv ikke er i tvivl om dets eksistens.

En særlig gruppe mindretal relaterer sig ikke til noget klart defineret territorium. Det er de *transnationale* og dermed også transterritoriale mindretal. Sigøjnerne udgør den største af disse mindretalsgrupper. I dag findes der ca. 5-10 millioner sigøjnere i Europa. De har allesammen et fælles udgangspunkt i senmiddelalderen i det nuværende Indien. De ankom til Europa på forskellige tidspunkter. Nogle indvandrede via Egypten og betegner derfor sig selv som egyptere (således en gruppe sigøjnere i Bosnien-Hercegovina). I Europa har sigøjnerne aldrig dannet nogen egen stat. En del levede og lever traditionelt som nomader. I det moderne Europa er deres frie mobilitet på tværs af grænserne dog blevet særdeles begrænset, så de må nøjes med at rejse inden for samme territorium. Andre er allerede på et tidligt tidspunkt blevet fastboende og har på denne måde etableret en relation til et kulturlandskab. Andre mindretal, der lever spredt ud og adskillige stater, er aromunerne i Sydøsteuropa. Deres etnicitet er dels sprogligt-kulturelt, dels traditionelt funktionsbestemt. De er en romansksproget gruppe, der også kendes under betegnelsen vlach.

Mindretal, stat og "kin-state"

Mindretal er som sagt mange ting. Mindretal indgår også i mange forskellige konstellationer og i forskellig kontekst. Alle mindretal må nødvendigvis forholde sig til det land, de er mindretal i. Nogle mindretal identificerer sig samtidig med et andet land, der hyppigt vil være en nationalstat. Når dette andet land anerkender mindretallet som "sit", så tales der om en *kin-state*, dvs. en beslægtet stat eller en tilhørsstat. Der findes en tradition for at omtale sådanne stater som "moderlande" eller "hjemlande". Denne populære sprogbrug er imidlertid for upræcis, idet en kin-state faktisk ikke behøver være et moder-, hjem- eller historisk oprindelsesland.

Danmark er kin-state i forhold til det danske mindretal i Tyskland. Danmark anerkender det danske mindretal. Det danske mindretal identificerer sig med Danmark. Tyskland accepterer, at Danmark er det danske mindretals kin-state. Tilsvarende gælder for det tyske mindretal i Danmark. Her hersker ingen tvivl om relationerne. Sådan er det dog ikke i alle tilfælde. Kin-state-begrebet er et *relativt begreb*. Det hænger nært sammen med gensidig anerkendelse og identifikation. Interessant er, at minoriteters forhold til stat og kin-state kan forandres. Efter Første Verdenskrig var det klart,

at Sverige var kin-state for ålændingene. I dag er det ikke længere tilfældet. Skogfinnerne og kvenerne i Norge opfatter heller ikke Finland som deres kin-state, selv om de har sprog til fælles. I andre tilfælde er kin-state-forholdet blevet omdefinert: Det gælder for en lang række tyske minoriteter i Sydøsteuropa, der traditionelt har haft Østrig som kin-state, men som i mellemkrigstiden, efter 1945, men især efter 1989 klart har relateret sig til (Vest-)Tyskland.

En anden type mindretal har slet ingen kin-state at knytte sig til. Det gælder f.eks. sorberne i Tyskland eller korsikanerne i Frankrig. De må derfor relatere sig til den stat, de lever i, og må håbe på, at den anerkender, respekterer og støtter minoriteten. I hhv. baskernes og katalanernes tilfælde findes der mindretal i to (Spanien og Frankrig) hhv. tre (Spanien, Frankrig og Italien) stater. Her står baskerne og katalanerne kulturelt og politisk stærkere i det regionaliserede Spanien end i nabolandene. Derfor vil disse mindretal kunne fungere som *kin-communities* i forhold til andre baskiske hhv. katalanske mindretal. De vil forsøge at støtte de forfordelte del-mindretal i andre lande. Tilsvarende adfærd kan i dag påpeges i forholdet mellem de frisiske mindretal i Nederlandene og Tyskland. Her er der med udgangspunkt i et længerevarende såkaldt interfrisisk samarbejde ved at opstå en fælles-frisisk kin-community, som forsøger at udvirke en mere imødekommende politik fra de tyske myndigheders side overfor nordfriserne.

Der findes ingen klare regler eller mekanismer for, hvornår et mindretal har en kin-state eller ej. Relationerne er underlagt historisk forandring og vil kunne skyldes mange forskellige ydre forhold samt politiske interesser. I nogle tilfælde vil et mindretals ønske om en tilknytning til en kin-state blive afvist af denne. Det gælder f.eks. for Tyskland i forhold til de tysksprogede mindretal i Frankrig eller Belgien. Af udenrigspolitiske årsager har Tyskland valgt ikke at varetage rollen som kin-state overfor tyske mindretal i disse lande. Derimod har Tyskland uden større overvejelser overtaget kin-state-funktionen overfor de fleste tyske mindretal i Østeuropa. I nogle tilfælde såsom i Kroatien sker dette til dels parallelt med, at også Østrig optræder som kin-state. Endelig sker det, at nogle stater går hen og bliver en slags *adoptiv-kin-state*, hvor staten beslutter sig for at støtte én eller flere grupper, som den føler sig beslægtet med. Det var f.eks. tilfældet med Rumænien overfor aromunerne i mellemkrigstiden. I dag findes en snert af samme forhold mellem Tyrkiet og gagauzerne i den selvstyrende enhed Gagauz Yeri i Moldova.

Når dette er sagt, bliver det samtidig klart, at en tendens til at skelne mellem nationale og etniske minoriteter ud fra den antagelse, at nationale mindretal nødvendigvis må have et ”moderland”, ikke er produktiv, formålstjenlig eller relevant. For i så fald vil et og samme mindretal til forskellige tider kunne henføres til gruppen af nationale eller etniske mindretal. I nogle tilfælde vil en dobbeltkategorisering endog være nærliggende og relevant. Derfor er en sådan sondring ikke overbevisende, selv om den går igen i mange undersøgelser af minoritetsproblemer.

Konflikt og samarbejde

I 1990erne er de nationale mindretal i mange tilfælde indgået i nationale konflikter. Dette gælder frem for alt i Østeuropa. Som følge af omvæltningerne i 1989-91 er der opstået en lang række nye, suveræne stater. I alle tilfælde opstod der samtidig nye mindretal. Desuden meldte gamle, undertrykte, glemte, assimilerede, deporterede eller fortrængte mindretal sig igen på banen. Mindretalsspørgsmålet blev sat på den internationale dagsorden. I løbet af 1990erne blev der afholdt en lang række internationale konferencer, der bl.a. drøftede mindretalsspørgsmål. Desuden blev der inden for OSCE og Østersørådet udpeget kommissærer, der bl.a. skulle tage sig af mindretallene. En principiel løsning af etniske problemer blev klart defineret som forudsætning for, at ansøgerlande overhovedet kunne komme på tale i forbindelse med en udvidelse af NATO og EU. I Europarådet blev der udarbejdet hhv. en *Rammekonvention* om beskyttelsen af nationale mindretal og en europæisk pagt for regionale og mindretalssprog (på dansk: *Sprogpagten*). Alle disse og flere tiltag har haft som formål at løse mindretalsproblemer ad fredelig vej. Det er til dels lykkedes i kraft af internationalt samarbejde.

I andre tilfælde slog bestræbelserne fejl. På Balkan kom det til en stribe krige med folkedrab og etniske udrensninger, som især blev foretaget af serbiske styrker. Massakrene i Srebrenica i juli 1995 markerer én af talrige forbrydelser, der blev begået i disse krige. I Kaukasus føres der kontinuerligt krig. Sigøjnerne har været udsat for pogromagtige overgreb i flere lande. Deres situation er fortsat kritisk, selv om der er blevet gjort tiltag til at forbedre deres vilkår. Dette skyldtes ikke mindst internationalt pres og visarestriktioner grundet mange tjekkiske og navnlig slovakiske sigøjneres asylansøgninger i de vestlige lande.

På trods af disse og tilsvarende eksempler på tragiske, blodige etniske konflikter med utallige ofre og enorme lidelser må det samtidig konstateres, at det kunne være gået langt værre.

Konfliktpotentialer var betydeligt større for ti år siden, end det er tilfældet i dag. Det i lange perioder særdeles betændte forhold mellem de ungarske mindretal og flertallene i f.eks. Rumænien og Slovakiet er i dag mindre betændt og præget af, at de ungarske mindretal indgår i regeringerne i de to lande. De russiske mindretal gav heller ikke anledning til mere end diplomatisk-politisk protest og pression fra især Ruslands side. Der findes fortsat nationalistiske med ultimative forestillinger på alle sider; men fælles for disse og andre landes politiske landskaber er interessen i at opnå medlemskab i de europæiske organisationer. Disse organisationers optagelseskrav har bidraget til afspænding, fredeliggørelse og samarbejde i Central- og Østeuropa på trods og på tværs af nationale skel. Fremtiden vil vise, om denne tendens vil fortsætte, eller om nye nationalistiske paroler vil føre til tilbageslag og nye konflikter.

Dermed er ikke sagt, at mindretalsproblemerne i dag er mindre aktuelle end for nogle år siden. De nationale mindretal spiller fortsat en væsentlig rolle i en europæisk sammenhæng. Det vil de vedblive med at gøre et stykke tid endnu. Ligesom mindretallene selv er også de konstellationer, de indgår i, underlagt forandring. I dag indgår de nationale mindretal i en anden kontekst end for ti år siden. Mindretallene er anerkendte som betydningsfuld faktor, hvis interesser skal tilgodeses. Det sker langt fra overalt på samme måde. Der findes fortsat en lang række konkrete problemer. Derfor er det nødvendigt også fremover at følge mindretallene og at styrke udforskningen af de konkrete og principielle problemstillinger, der knytter sig til nationale mindretal i Europa.

Litteratur:

Ian Bremmer/Ray Taras: *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge 1997

Rogers Brubaker: *Nationalism Reframed*, Cambridge 1997

Georg Brunner: *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Gütersloh 1996

Ted R. Gurr: *Minorities at Risk*, Washington D.C. 1993

Robert Hinderling/Ludwig M. Eichinger (ed.): *Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten*, Tübingen 1996

Christer Jonsson/Sven Tägil/Gunnar Tornqvist: *Organizing European Space*, London 2000

Jørgen Kühl (ed.): *Mindretalspolitik*, Dansk Udenrigspolitisk Institut, København 1996

Jørgen Kühl: *Nationale mindretal ude i Europa*, Grænseforeningens årbog 1999, København 1999

Jørgen Kühl: *The Federal Union of European Nationalities. An Outline History 1949-1999*, Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 2000

Jørgen Kühl: *Folk uden grænser – om nationale mindretal i Europa*, Gyldendal Uddannelse, København 2000

Migration och mångfald, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala 1999

Christoph Pan/Beate Sibylle Pfeil: *Die Volksgruppen in Europa. Ein Handbuch*, Wien 2000

Regio. A review of studies on minorities, politics and society 2000/1, Teleki László Institute, Budapest 2000

Nils Vollertsen m.fl. (ed.): *Nation og mindretal*, Historia, Århus 1993

Joseph Yacoub: *Les minorities dans le monde*, Paris 1998